

УДК 368.91

СТАН ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ**Федорова В.А., к.е.н.
Кінчак К.М.***Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара*

У статті досліджено найбільш загальні аспекти функціонування ринку страхування життя в Україні, виявлені основні тенденції його розвитку. Обґрунтована актуальність фундаментальних перетворень у сфері страхування життя в умов активної євроінтеграції країни. Проаналізовано стан вітчизняного ринку страхування життя у порівнянні з показниками розвитку відповідного ринку світових економічних лідерів. Виявлено, що найбільша концентрація ринку страхування життя в Україні зосереджена у двох найбільших страховиків з австрійським та американським капіталом. Підкреслено, що страхування життя є важливим інструментом для вирішення багатьох соціальних завдань, а також суттєвим джерелом інвестиційних коштів для національної економіки. Визначено основні причини низького рівня розвитку страхування життя в Україні. Доведено необхідність орієнтації вітчизняного ринку страхування життя на світовий досвід та світові стандарти. Запропоновані шляхи покращення страхового клімату на ринку України.

Ключові слова: страхування життя, валові страхові премії, інвестиції, резерви зі страхування життя, страхова компанія

UDC 368.91

STATE AND MAIN FEATURES OF FUNCTIONING OF LIFE INSURANCE MARKET IN UKRAINE**Fedorova V.A., PhD in Economics
Kinchak K.M.***Dnipropetrovsk National University Oles' Hochar*

In the article the most general aspects of life insurance market are investigated and major trends of its development are detected. The necessity of fundamental changes in life insurance sphere in conditions of euro-integration of Ukraine is proved. Indicators of domestic life insurance market are compared to the ones of world economic leaders. It's revealed that the most concentration of life insurance market of Ukraine belongs to two the largest insurers with Austrian and American capital. The importance of life insurance as an important tool for solving a range of social problems is emphasized. Also it's a significant source of investment capital for the national economy. The main reasons of the weakness of domestic life insurance market are segregated. It's proved that the domestic life insurance market has to be oriented on world experience and standards. The ways of improving life insurance climate on the Ukrainian market are suggested.

Keywords: life insurance, gross premiums written, investments, claims reserves, insurance company

Актуальність проблеми. Посилення інтеграційних процесів, входження України до системи світових господарських зв'язків зумовлюють необхідність розвитку страхового ринку з урахуванням світового досвіду та національних особливостей. На етапі формування та розвитку ринку страхування, зокрема лайфового, важливим є аналіз тенденцій у страховій діяльності країн з розвиненим ринком страхування життя. Останнім часом ринок страхування життя України поступово набирає обертів: нарощується обсяг страхових операцій, покращується якість страхового продукту, посилюється роль страхових компаній у розвитку національної економіки загалом. Хоча це зростання є досить повільним та нерівномірним, важливо з'ясувати потенціал розвитку ринку страхування життя.

Аналіз останніх наукових досліджень. Особливості функціонування, проблеми та перспективи розвитку ринку страхування життя в Україні вже досліджували багатьма вітчизняними економістами та фахівцями. Вагомий внесок у розвиток даної наукової проблематики зробили Козьменко О.В. [1], Бойко І.А. [4], Гаманкова О. [5], Шуригіна Н.Ю., Залетов О.М. [7], Нечипорук Л. [8], Кравчук Г.В. [9], Привалова О.М. [10] тощо. Однак, мінливе середовище національної економіки, зовнішні впливи та нові політичні вектори вимагають безперервного відслідковування ринку страхування та коректної, адекватної та оперативної його адаптації.

Мета роботи: дослідження стану та перспектив розвитку ринку страхування життя в Україні, виявлення основних проблем його функціонування та можливих шляхів покращення страхового клімату на вітчизняному ринку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Страхування життя є універсальним інструментом для вирішення багатьох соціальних завдань. Насамперед, це матеріальне забезпечення громадян після досягнення пенсійного віку чи у випадку втрати працездатності через нещасний випадок. Світовий досвід свідчить, що виплати за довгостроковими договорами страхування складають основу доходу громадян пенсійного віку. Сьогодні в Україні практикуються три основні програми страхування життя:

1) ризикове страхування життя, тобто страхування на випадок смерті, страхування від нещасних випадків, захворювань та інвалідності;

2) змішане страхування життя: накопичувальне страхування з одночасним страховим захистом на випадок смерті з метою забезпечити певний капітал до певної дати, або події (приміром, для придбання будинку, навчання у вузі, весілля тощо);

3) пенсійне страхування: накопичувальне страхування для забезпечення додаткового періодичного (приміром, щомісячного) доходу протягом певного терміну чи довічно, після виходу на пенсію або досягнення певного віку.

Специфіка функціонування страхового сектора, його взаємозв'язок з усіма галузями економічної діяльності, дають йому змогу глибоко інтегруватися в їх підприємницьку діяльність і впливати як на фінансові результати, так і на суми сплачених податків.

Ринок добровільного страхування життя має надзвичайний потенціал розвитку в Україні. Це пов'язано з тим, що на сьогодні ринок розвинений дуже слабо, однак має найбільшу динаміку розвитку. Багато великих компаній, особливо з іноземними інвестиціями, які мають високу культуру соціального забезпечення працівників, страхують своїх співробітників, забезпечуючи їм соціальний пакет, що є додатковою перевагою при виборі роботодавця. А якщо роботодавець здійснює крім страхування життя ще й медичне страхування робітника, то за рахунок цього крім соціальної складової роботодавець буде мати значний економічний ефект, що буде полягати в зменшенні податкових навантажень на фонд оплати праці. Звичайно, на підприємствах, де кількість працівників невелика, такий ефект буде малопомітним, однак, на підприємствах, які налічують декілька тисяч робітників, він буде доволі значним.

Орієнтація на досвід та напрямки розвитку у відповідній сфері ряду європейських країн, зокрема, є корисним, враховуючи активне прямування України до асоціації з Європейським Союзом. Адже приведення страхової діяльності у відповідність з принципами, нормами та законами ведення страхового бізнесу в ЄС є невід'ємною умовою ефективної співпраці, покращення страхових стандартів, підвищення довіри населення та підприємців, зростання позитивного впливу страхової діяльності на економіку країни загалом.

Основне призначення ринку страхування життя полягає у забезпеченні безперервного процесу суспільного відтворення шляхом здійснення страхових виплат особам у разі смерті застрахованої особи, а також дожиття нею до певної дати чи настання певної події протягом дії договору страхування життя. [1,с.36]

Порівняно з розвиненими країнами світу страховий ринок України відрізняється спеціалізацією вітчизняних компаній на ризиковому страхуванні та незначною часткою страхування життя. Загальний обсяг страхових премій світу з 2011 до 2013 року виріс на 1,6%, при цьому, частка в них премій зі страхування життя протягом даних трьох років складала близько 57%. В Україні за цей час обсяг страхових премій зріс на 2,6%, однак частка премій зі страхування життя складала лише від 6 до 9%.

До країн з найбільшим надходженням страхових премій у 2013 році входили США (27,13% світових премій), Японія (11,45%), Великобританія (7,1%), Китай (5,99%) та Франція (5,49%). Вагомим є той факти, що частка премій зі страхування життя у загальному обсязі страхових премій цих країн склали відповідно 42%, 79,5%, 67,6%, 54,7% та 62,9%. Водночас в Україні страхові премії склали 0,08% світових премій, а частка премій від страхування життя 8,6%. Враховуючи, кількість населення України (44,29млн.чол.), Франції (66,26млн.чол.) та Великобританії (63,74млн.чол.), розуміємо, що частка премій зі страхування життя в Україні є незначною. Страхування життя в Україні є досить не розвиненим та не поширеним явищем, що потребує, перш за все, докорінних змін і перетворень у вітчизняному трактуванні ринкової економіки як такої. Високі показники премій зі страхування життя розвинених країн забезпечуються досить високим розвитком третього рівня пенсійної системи, тобто недержавного пенсійного забезпечення, що на вітчизняному ринку є рідким явищем.

Варто зазначити, що за останні декілька років на страховому ринку України відбулися певні зміни: нарощення премій зі страхування життя, збільшення кількості компаній зі страхування життя, поява нових страхових продуктів. Однак аналітичні дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних експертів свідчать, що національний ринок зі страхування життя поки що не повною мірою виконує покладені на нього функції [1,с.39].

Основними причинами низького рівня розвитку страхування життя в Україні є:

- низький рівень доходів населення;
- відсутність держаних гарантій виплат страхових відшкодувань;
- відсутність довіри населення до страхових програм;

- недостатність фінансових інструментів для надійного розміщення страхових резервів.

Валові страхові платежі (премії, внески) при страхуванні життя за 2014 рік становили 2 159,8 млн. грн., що на 12,8% менше, ніж за 2013 рік (за 2013 р. – 2 476,7 млн. грн.).

Структура надходжень валових страхових платежів (премій, внесків) за 2014 рік:

- 2 040,4 млн. грн. (або 94,5%), що надійшли від фізичних осіб;
- 119,4 млн. грн. (або 5,5%), що надійшли від юридичних осіб.

За 2014 рік зменшилася кількість застрахованих фізичних осіб на 0,7% або на 30 932 особи (станом на 31.12.2013 застраховано 4 649 207 фізичних осіб, станом на 31.12.2014 – 4 618 275 фізичних осіб).

Протягом 2014 року застраховано 1 285 243 фізичні особи, що на 27,5% або на 486 419 осіб менше проти відповідного періоду 2013 року (за 2013 рік застраховано 1 771 662 фізичних осіб).

Обсяги надходжень валових страхових платежів та валових страхових виплат зі страхування життя за 2012 – 2014 рр. зображено на рисунку 1.

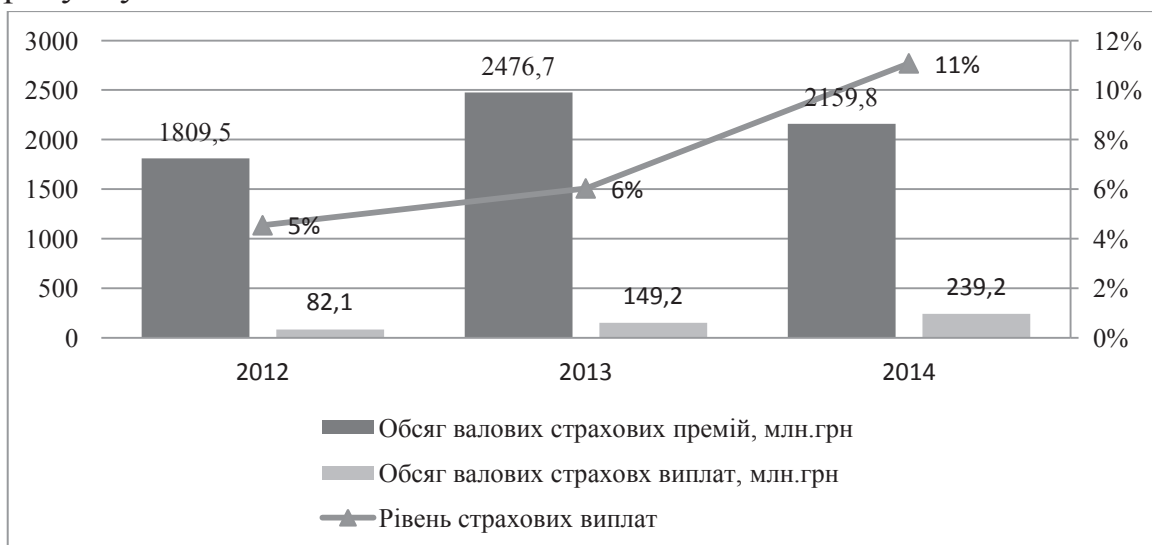

Рис. 1. Динаміка страхових премій та страхових виплат зі страхування життя за 2012-2014рр.

Обсяг валових страхових виплат із страхування життя за 2014 рік становив 239,2 млн. грн.³ (включаючи страхові виплати у вигляді анuitетів), що на 60,3% більше в порівнянні з відповідним періодом 2013 року (149,2 млн. грн.). Зокрема збільшення страхових виплат зі страхування життя, пов'язане із збільшенням виплат по:

- іншим договорам накопичувального страхування на 84,9 млн. грн., або на 79,6% (2013р. – 106,6 млн. грн., 2014р. – 191,5 млн. грн.);

•іншим договорам страхування життя на 5,3 млн. грн., або на 20,5% (станом на 2013р. – 25,8 млн. грн., 2014р. – 31,1 млн. грн.).

Незважаючи на значну кількість компаній, фактично на ринку страхування життя 98,7% валових страхових премій акумулюються 20 страхових компаній, а 3 страхові компанії концентрують 44,8% валових премій.

Враховуючи досить високий рівень концентрації ринку страхування життя в Україні, варто проаналізувати його основних учасників (Таблиця 1). Ринок страхування в Україні характеризується посиленням інтеграційних процесів, що є наслідком лібералізації страхових відносин, усунення бар'єрів для іноземних страхових компаній, інтенсивних темпів зростання вітчизняного ринку страхування. І тому компанії з іноземним капіталом дедалі частіше виявляють зацікавленість до страхового ринку України. Найбільш результативним за кількістю укладених угод щодо злиття або поглинання став 2008 рік. У цей період HDI-Gerling International Holding AG (Німеччина) здійснила купівлю 94,5% акцій СК «Фенікс-життя», GRAWE (Австрія) придбала контрольний пакет акцій СК «ІИНПРО», а Phoenix (Ізраїль) – пакет акцій СК «Інтертрансполіс» [1,с.40].

Таблиця 1. Найбільші компанії зі страхування життя в Україні у 2014р.

Страхова компанія	Країна походження	Валові премії, тис.грн.
УНІКА Життя	Австрія	381831
MetLife Україна	США	319320
Ренесанс Життя	Росія	260019
ТАС	Україна	209464
АСКА Життя	Україна	183442
GRAWE Україна Життя	Австрія	172059
PZU Україна Життя	Польща	154303
AEGON Life Україна	Нідерланди	143856
Юпітер Страхування життя	Австрія	47968
СК «Іллічівська»	Україна	20587

З огляду на те, що компанії зі страхування життя акумулюють значні за обсягом фінансові ресурси страхувальників, постає питання забезпечення фінансової стійкості страхової компанії, що однаковою мірою залежить як від достатності власного капіталу, так і від адекватності страхових резервів за прийнятими страховиком на себе зобов'язаннями. Доцільно проаналізувати обсяг та структуру сформованих вітчизняними компаніями страхових резервів. Динаміка обсягів резервів зі страхування життя за 2012 – 2014 рр. зображена на рисунку 2.

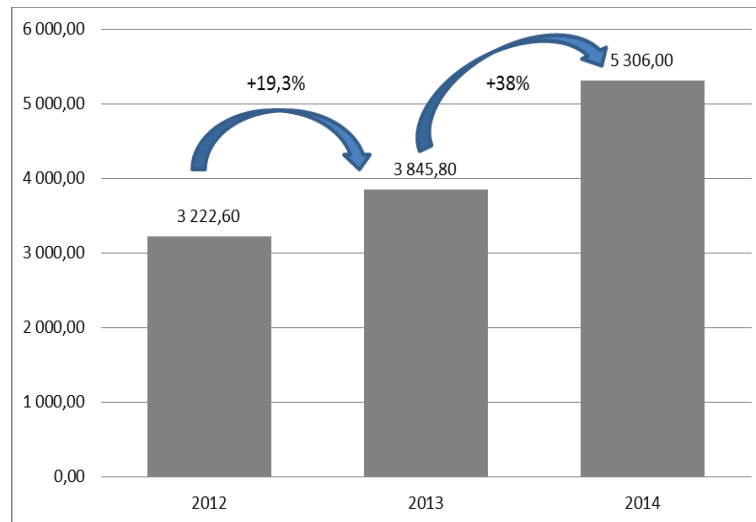

Рис. 2. Динаміка обсягів резервів зі страхування життя, млн.грн.

У 2014 величина зміни резервів із страхування життя становила 1461,4 млн. грн. (таблиця 2), що на 835,2 млн. грн. більше у порівнянні з попереднім роком та на 879,8 млн. грн. більше у порівнянні з відповідним періодом 2012 року. Основна частина величини зміни резервів зі страхування життя сформована за іншими договорами накопичувального страхування, а саме 1471,7 млн. грн. За іншими договорами страхування життя величина зміни резервів зі страхування життя становить - 26,5млн.грн.

Таблиця 2. Зміна резервів зі страхування життя за 2012-2014рр.

	2012	2013	2014	Темпи приросту	
				2012/2013	2013/2014
Величина зміни резервів із страхування життя	581,6	626,2	1461,4	7,7	133,4

Найбільший приріст резервів з страхування життя відбувся за договорами страхування життя, зобов'язання за якими визначені у вільноконвертованій валюті (у 376 рази). За підсумками 2014 року 14 компаній зі страхування життя отримали від'ємне значення приросту резервів із страхування життя на загальну суму 55,3 млн. грн., що пов'язано з достроковим розірванням договорів страхування (за підсумками 2013 року від'ємне значення задекларували 14 компаній на загальну суму 25,0 млн. грн.). Приріст резервів із страхування життя становив 1 516,7 млн. грн. Найбільший приріст страхових резервів зі страхування життя (більше 100 млн. грн.) задекларовано трьома страховими компаніями у розмірах 613,0 млн. грн., 294,7 млн. грн. та 187,7 млн. грн. (40,4%, 19,4% та 12,4% від загального приросту резервів відповідно).

Окремо варто зазначити, що на ринку страхування крім нормального «класичного» страхування існує суттєвий обсяг схемного страхування, яке допомагає виводити грошові кошти з України. Регулятор, Національна комісія, постійно впроваджує нові методи боротьби з такими схемами, однак, на жаль вони не дають значного ефекту. Не можливість створити дієву систему перешкод такій діяльності полягає не стільки в неефективних методах, скільки в фактичних економічних реаліях в Україні, в несприятливому інвестиційному середовищі та законодавчих неузгодженостях. Допоки економічно-законодавча база не буде змінена на краще схемне страхування буде мати місце в країні.

Так найбільш розповсюджена схема виводу грошових коштів через договори перестраховування, та виплату комісійних винагород.

Страхування життя є одним з найважливіших видів соціального захисту, а також джерелом інвестування в економіку країни.

Тривала економічна криза в Україні призвела до різкого падіння рівня життя більшості населення. У людей практично немає вільних коштів для того, щоб скористатися послугами страхових компаній, які здійснюють страхування життя. Але, страхування життя за рахунок роботодавця є надзвичайно вигідним як для працівника, так і для самого роботодавця.

Висновок. Страхові премії, зосереджені у резервах страхових компаній є міцним та ефективним джерелом інвестицій в економіку країни. Отже, розвиток ринку страхування, та ринку страхування життя зокрема, є потенційним резервом значних фінансових впливань у вітчизняну економіку, що на даному етапі розвитку України, мали б силу важеля позитивних зрушень та перетворень у соціально-економічному розвитку держави. Таким чином, уряду необхідно зокрема:

- привести у відповідність вітчизняні принципи, стандарти, норми та закони функціонування ринку страхування життя до Директив ЄС;

- докорінно змінити пенсійну систему країни, перерозподіляючи відповідальність за пенсійне забезпечення на фізичних та юридичних осіб;

- здійснювати роз'яснювальну та просвітницьку роботу серед населення з питань необхідності та безпечності недержавних форм соціального та пенсійного страхування.

Таким чином, тенденції розвитку світового ринку страхування життя, дають змогу визначити пріоритетні напрямки розвитку страхування в Україні, яке, в свою чергу, є одним з ключових елементів ефективної моделі ринкової економіки, що застосовується у розвиненому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. «4Р» маркетингу страхових компаній: монографія / [Козьменко О.В., Козьменко С.М., Васильєва Т.А. та ін.]; кер.авт.кол. д.е.н., проф. О.В. Козьменко. – Суми: Університетська книга, 2014. – 432с.
2. Адамчук Н.Г. Теорія і практика страхування. Навчальний посібник - М.: Анкіл, - с. 704, 2003
3. Безугла В.О., Постіл І.І., Шаповал Л.П. Страхування: Навч.пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 582с.
4. Бойко І.А. Проблеми та перспективи розвитку страхового ринку в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.zinet.info/3/>.
5. Гаманкова О. Інформаційні вади дослідження ступеня монополізації ринку страхових послуг України [Текст] / О.Гаманкова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 10 (100). – С. 80–87.
6. Закон України «Про страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>
7. Залетов О. М. Убезпечення життя : монографія. [Текст] – К. : Міжнародна агенція «БІЗОН», 2006. – 688 с.
8. Нечипорук Л. Страховий ринок: закономірності становлення та розвитку в умовах глобалізації : монографія [Текст] / Л. Нечипорук. – Х.: Право, 2010. – 280 с.
9. Перспективи розвитку страхового ринку України після фінансової кризи. // Г.В. Кравчук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dspace.uabs.edu.ua/>
10. Привалова О. Особливості конкуренції на ринку страхування життя. – [Текст] К.: Вісник КНТЕУ 2012. № 4 Фінанси та банківська справа.
11. Страхування : підручник / [Базилевич В. Д., Базилевич К. С., Пікус Р. В. та ін.] ; за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.
12. Страхування: навч. посіб. / Т.А. Говорушко, В.М. Стецюк; за ред. Т.А. Говорушко. – К.: – Львів: «Магнолія 2006», 2014. – 328 с.
13. Ткаченко Н. Страхування: Навч. посібник для самостійної роботи студентів. — К.: Ліра-К, 2007. — 375 с.